

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

אלימות נגד נשים – היקף התופעה וסוגיית הענישה

מוגש לוועדה לקידום מעמד האשה
לקראת יום המאבק הבין-לאומי
באלימות נגד נשים

הכנסת, מרכז המחקר והמידע

קריית בן-גוריון, ירושלים 91950

טל': 02 - 6408240/1

פקס: 02 - 6496103

www.knesset.gov.il/mmm

כתיבה: אורלי לוטן

אישור: הודיה קין, ראש צוות

עריכה לשונית: מערכת "דברי הכנסת"

ב' בכסלו תשס"ז

23 בנובמבר 2006

מבוא

מסמך זה נכתב לוועדה לקידום מעמד האשה לקראת ישיבה מיוחדת לציון יום המאבק הבין-לאומי באלימות נגד נשים.

בחלקו הראשון של המסמך מוצגים נתונים על היקף תופעת האלימות כלפי נשים. חלקו השני עוסק בסוגיית הענישה בעבירות אלו, ומובאים בו נתונים על ענישה ועל מאסרים חוזרים. כמו כן נדונה רמת הענישה והגורמים המשפיעים עליה.

1. היקף התופעה

אין נתונים מדויקים על היקף תופעת האלימות כלפי נשים בישראל, ויש פער בין נתוני הרשויות ובין נתוני הארגונים הנוגעים בדבר. ההנחה הרווחת היא שמספר הנשים שנפגעו מאלימות גדול הרבה יותר ממספר המקרים המדווחים למשטרה, שכן מרבית הנשים נמנעות מסיבות שונות מהגשת תלונה למשטרה.¹

להלן יובאו נתונים של גורמים שונים על היקף האלימות כלפי נשים ופרטים על התוכניות העיקריות שהם מפעילים לשם טיפול בתופעה.

1.1. נתוני המשטרה²

רצח נשים

בשנת 2006 (עד 1 בנובמבר) נרצחו 10 נשים בידי בני זוגן ו-5 נשים נרצחו על רקע מה שמכונה "חילול כבוד המשפחה". בשנת 2005 נרצחו 11 נשים בידי בני זוגן ו-4 נשים נרצחו על רקע מה שמכונה "חילול כבוד המשפחה".

אלימות במשפחה

מספר התיקים שנפתחו בגין תלונות נשים על עבירות של אלימות במשפחה בשנים 2005-2006

תקופה	סה"כ תיקים שנפתחו	הפרת הסדר הציבורי	נגד אדם	נגד גוף	מין	כלפי רכוש	אחר
ינואר-אוקטובר 2006	13,165	5,103	21	6,977	286	658	120
ינואר-אוקטובר 2005	13,541	5,050	23	7,431	283	634	120

הטבלה מלמדת כי מרבית התלונות הוגשו בגין עבירות נגד הגוף.

¹ הקביעה שמרבית הנתקפות אינן מערבות את המשטרה בטיפול קיבלה חיזוק בסקר שערך משרד הרווחה בשיתוף מרכז "מינרווה" באוניברסיטת חיפה: בסקר עלה כי רק 24.8% מהנשים נפגעות האלימות עירבו את המשטרה בבעיה. מרכז "מינרווה" לחקר הנוער, אוניברסיטת חיפה, סקר היקף ומאפיינים לתופעת האלימות כלפי נשים וילדים ונוער בסיכון, עבור משרד העבודה והרווחה (הסקר הוגש בשנת 2001), עמ' 53; רינה בוגוש ורחל דון-יחיא, **מגדר ומשפט – אפליית נשים בתי המשפט בישראל**, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1999.

² עו"ד סני"צ נורית זיו, רמ"ד נפגעי עבירות, משטרת ישראל, מכתב, 14 בנובמבר 2006.

בשנת 2006, 23.8% מהתלונות הוגשו על-ידי עולות חדשות – 18.7% על-ידי עולות מחבר העמים, 2.6% על-ידי עולות מאתיופיה והשאר – ממדינות אחרות. 12.3% מהתלונות היו של נשים מהמגזר הערבי. פילוח דומה היה גם בשנת 2005.

סטטוס הטיפול בתיקים שנפתחו בגין תלונות נשים בשנים 2005 ו-2006, נכון ל-1 בנובמבר 2006

שנה	סה"כ תיקים שנפתחו	תיקים פתוחים	תיקים שהועברו לתביעה המשטרתית או לפרקליטות	תיקים שנסגרו					
				שנדונו	העדר אשמה	חוסר ראיות	אין עניין לציבור	סיבות אחרות	סה"כ תיקים שנסגרו
ינואר-אוקטובר 2006	13,165	2,227	5,923	519	218	2,129	1,120	1,029	4,496
ינואר-אוקטובר 2005	13,541	381	3,567	2,201	343	4,044	1,979	1,026	7,392

מהטבלה עולה כי כ-41% מהתיקים שנפתחו בשנת 2006 והטיפול המשטירתי בהם הסתיים נסגרו – כמחציתם מחוסר ראיות וכרבע מהם מחוסר עניין לציבור. אשר לתיקים שנפתחו בשנת 2005, 56% מהתיקים שהטיפול המשטירתי בהם הסתיים נסגרו, רובם מחוסר ראיות.

בחודשים ינואר-אוקטובר 2006 ביצעה המשטרה 3,778 מעצרים בגין אלימות במשפחה, לעומת 4,053 מעצרים בתקופה המקבילה בשנת 2005.

בחודשים ינואר-אוקטובר 2006 היו 1,285 רצידיביסטים בקרב עברייני האלימות במשפחה (בהקשר זה רצידיביסט – עבריין חוזר – הוא מי שנפתחו לו במשטרה שני תיקים ומעלה).³

עבירות מין

מספר התיקים שנפתחו בגין תלונות נשים על עבירות מין בשנים 2005-2006

שנה	סה"כ תיקים שנפתחו	אינוס בכוח או באיומים	אינוס ובעילה שלא כחוק	מעשה מגונה בכוח	מעשה מגונה	הטרדה מינית	אחר
ינואר-אוקטובר 2006	2,861	666	158	1,445	427	161	4
ינואר-אוקטובר 2005	2,861	686	143	1,527	357	146	2

³ הגדרת המונח "רצידיביזם" בספרות המחקרית: עבריינות חוזרת לאחר הרשעה ראשונה בפרק זמן נתון. ראו מסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת, רצידיביזם בקרב עברייני מין, כתיבה: דפנה בן פורת ואורלי פישמן, 15 בנובמבר 2005.

הטבלה מלמדת כי העבירה השכיחה ביותר שבגינה נפתחו תיקים במשטרה היתה מעשה מגונה בכוח, ושיעורה בכלל עבירות המין הוא כ-50%.

שנת 2006, 20.5% מהתלונות הוגשו על-ידי עולות חדשות – 15.2% מחבר העמים, 2% מאתיופיה והשאר – ממדינות אחרות. 7.2% מהתלונות היו של נשים מהמגזר הערבי.

סטטוס הטיפול בתיקים שנפתחו בגין תלונות נשים על עבירות מין, נכון ל-1 בנובמבר 2006

שנה	סה"כ תיקים שנפתחו	תיקים פתוחים	תיקים שהועברו לתביעה המשטרתית או לפרקליטות	שנדונו תיקים	תיקים שנסגרו					
					העדר ראיות	חוסר ראיות	אין עניין לציבור	עברייני לא נודע	סיבות אחרות	סה"כ תיקים שנסגרו
ינואר-אוקטובר 2006	2,861	787	870	41	65	249	115	472	262	1163
ינואר-אוקטובר 2005	2,861	698	698	204	140	709	165	526	277	1817

מהטבלה עולה כי כ-56% מהתיקים שנפתחו בשנת 2006 והטיפול המשטירתי בהם הסתיים נסגרו, ועילת הסגירה הנפוצה ביותר היא שזהות העברייני לא נודעה. הנתון על תיקים שנפתחו בשנת 2005 דומה.

בחודשים ינואר-אוקטובר 2006 ביצעה המשטרה 846 מעצרים בגין עבירות מין. בחודשים ינואר-אוקטובר 2005 נעשו 907 מעצרים על רקע זה.

בחודשים ינואר-אוקטובר 2006 היו 86 רצידיביסטים בקרב עברייני המין.

טיפול המשטרה בעבירות אלימות במשפחה ובעבירות מין

הטיפול המשטירתי באלימות כלפי נשים בכלל ובאלימות במשפחה בפרט מתאפיין בצורך בתגובה מיידית למניעת סכנה, בצורך בהערכת מסוכנות, בקושי באיסוף ראיות ועוד. אלו מצריכים טיפול משטירתי ייעודי. מאז שנת 1999 פועל במשטרת ישראל מערך ייעודי של כ-200 חוקרים לטיפול באלימות במשפחה, בעבירות מין ובחקירת אנשים עם מוגבלויות. במערך פועלות גם תשע חוקרות ערביות לטיפול במגזר הערבי. מערך המשטרה פועל בשיתוף פעולה עם גורמים חיצוניים כמו עובדים סוציאליים של משרד הרווחה הפועלים בתחנות משטרה וגורמים מטפלים בקהילה.

טיפול המשטרה באלימות כלפי נשים (ובכללה עבירות מין) כולל כמה פרויקטים ייעודיים: מערכת מענה קולי המאפשרת לנפגע עבירה לקבל מידע על מצב התלונה בכל שלבי ההליך הפלילי; הערכת מסוכנות באמצעות כלי ממוחשב המאחד מידע מכמה מקורות; ניסוי לבחינת היעילות של התקנת לחצני מצוקה בבתי נשים נפגעות אלימות שהוצא נגד בעליהן צו הרחקה; טיפול מזורז בתיקי רצידיביסטים; העברת מידע בין המשטרה לצה"ל כאשר יש חשד שחשודים באלימות במשפחה נושאים נשק צה"לי; העסקת עובדים סוציאליים ב-11 תחנות משטרה (בשיתוף משרד הרווחה); ליווי נפגעי עבירה (בשיתוף ארגונים).

1.2. נתוני שירות בתי-הסוהר⁴

כיום בשירות בתי-הסוהר (להלן: שב"ס) 2,082 שפוטים ועצורים בגין עבירות של אלימות במשפחה (נתון זה כולל הן עבירות אלימות כלפי נשים והן עבירות אלימות כלפי בני משפחה אחרים) ו-1,173 בגין עבירות מין.

השב"ס מפעיל כמה תוכניות פרטניות וקבוצתיות לטיפול באסירים השפוטים בגין עבירות אלימות במשפחה. כל האסירים השפוטים בגין עבירות אלימות במשפחה (או שידוע שהם נוקטים אלימות במשפחה) וכל האסירים השפוטים בגין גילוי עריות עומדים בקשר פרטני עם עובד סוציאלי. תדירות הקשר, אופיו ועומקו תלויים בנתוני האסיר. בשנת 2005 הופעלו בשב"ס 11 קבוצות טיפוליות והשתתפו בהן 115 אסירים. בשב"ס מופעלים גם כמה פרויקטים ייחודיים לטיפול באסירי אלימות במשפחה: פרויקט "ביחד" בבית-הסוהר צלמון, פרויקט "בית התקווה" בבית-הסוהר חרמון ופרויקט ליב"י בבית-הסוהר כרמל. בשנת 2005 השתתפו בפרויקטים אלו 109 אסירים.

1.3. נתוני הנהלת בתי-המשפט⁵

מהנהלת בתי-המשפט נמסר כי בשנת 2006 (עד 1 בנובמבר) הוגשו לכל ערכאות בתי-המשפט 2,769 כתבי אישום בגין עבירות מין ועבירות אלימות כלפי נשים.⁶

עבירות אלימות במשפחה

להלן נתוני הנהלת בתי-המשפט על מספר התיקים שנפתחו בגין עבירות של תקיפת בן זוג מ-2000 ועד 1 בנובמבר 2006 בכל הערכאות:

שנה	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 (עד 1 בנובמבר)
מספר התיקים שנפתחו	3,058	4,417	4,239	4,162	3,265	2,760	1,861

אין נתונים מדויקים על שיעור ההרשעות בעבירות אלימות במשפחה.

⁴ גני"מ ענת דובדבני, עוזרת נציב שירות בתי-הסוהר, מכתב, 16 בנובמבר 2006; גני"מ ציפי וירצר, מינהל טיפול ושיקום האסיר, מכתב, 14 בנובמבר 2006.

⁵ אריק שיאון, מנהל תחום מחקר וסטטיסטיקה, הנהלת בתי-המשפט, מכתב, 13 בנובמבר 2006.

⁶ חשוב לציין כי נתוני הנהלת בתי-המשפט על אלימות כלפי נשים אינם מציגים את התמונה המלאה, שכן אין סעיפי עבירה מיוחדים בחוק העונשין לעבירות כלפי נשים, ועל כן קשה לבודד עבירות מסוג זה.

עבירות מין

בחלק מכתבי האישום מצורפים כמה נאשמים או כמה אישומים נגד נאשם אחד. על כן, כדי לעמוד על היקף העבירות יובאו להלן נתונים על מספר סעיפי האישום בתיקי עבירות מין שבגינן הוגש כתב אישום משנת 2000 ועד 1 בנובמבר 2006:

2006 (עד 1 בנובמבר)	2005	2004	2003	2002	2001	2000	
568	758	690	742	974	774	657	אינוס בכוח או באיומים
673	950	910	991	1017	1026	963	מעשה מגונה
116	179	189	160	197	206	192	מעשה מגונה בפומבי
115	164	173	151	157	160	174	עבירות מין במשפחה

מהטבלה עולה כי סעיף האישום הנפוץ ביותר הוא מעשה מגונה.

יצוין כי בשנים 2005 עד 2006 שיעור ההרשעות בעבירות הללו נע בין 80% ל-90%.

צווי הגנה⁷

להלן יוצג מספר הבקשות לצווי ההגנה שהוגשו לבית-המשפט מכוח החוק למניעת אלימות במשפחה מ-2000 ועד 1 בנובמבר 2006:

2006 (עד 1 בנובמבר)	2005	2004	2003	2002	2001	2000	
6,262	8,291	8,558	8,568	8,314	8,812	7,393	מספר הבקשות שהוגשו לבתי-המשפט

1.4. נתוני משרד הרווחה

משרד הרווחה מטפל בנפגעי אלימות ובנפגעי תקיפה מינית הן בפעילות עצמאית והן בשיתוף גורמים חיצוניים. להלן יובאו נתונים על מספר המשתתפים בתוכניות שהמשרד מעורב בהן:⁸

אלימות במשפחה

- במשרד הרווחה מדווחים כיום 16,995 מקרים של טיפול על רקע אלימות במשפחה, 6,475 מהם על רקע אלימות כלפי נשים.⁹

⁷ החוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א-1991, קובע כי בית-המשפט רשאי להוציא צו הגנה האוסר על אדם לעשות אחת או יותר מהפעולות האלה, או מתנה תנאים לעשייתן: כניסה לדירה שבה מתגורר בן משפחתו או הימצאות במרחק מסוים מאותה דירה, הטרדת בן משפחתו, ופעולה בכל דרך המונעת או מקשה שימוש בנכס המשמש בדין את בן משפחתו, גם אם לו עצמו יש זכות בנכס.

⁸ להרחבה על פעילויות משרד הרווחה ראו מסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אלימות נגד נשים, כתיבה: אלינור לאון ואורלי לוטן, 20 בנובמבר 2005.

- בשנת 2005 פעלו 62 מרכזים ויחידות של משרד הרווחה לטיפול באלימות במשפחה, ובהם מרכזים ייחודיים למגזר הדתי-חרדי, למגזר הערבי, למגזר הבדווי ולמגזר הדרוזי. **באותה שנה התקבלו 12,500 פניות חדשות במרכזים אלו וטופלו בהם 8,425 מטופלים, ומהם 5,610 נשים ו-802 ילדים.** בשנת 2006 עלה מספר המרכזים ל-67. עדיין אין נתונים על מספר הפניות למרכזים בשנת 2006.¹⁰
- **דירות קלט** – בשנת 2005 פעלו ארבע דירות קלט לנשים מוכות ושהו בהן **56 נשים וכ-150 ילדים**. בשנת 2004 פעלו חמש דירות קלט ושהו בהן 63 נשים וכ-139 ילדים.
- **מקלטים לנשים מוכות ולילדיהן** – בשנת 2005 פעלו 14 מקלטים לנשים מוכות. **2,388 נשים פנו למרכזים אלו באותה שנה, ו-688 מהן שהו וטופלו בהם ועמנו 1,075 ילדים.** 16% מהנשים ששהו במקלטים היו עולות מחבר המדינות, 11% עולות מאתיופיה ו-32% ערביות, דרוזיות ובדואיות. 16.8% מהנשים היו דתיות או חרדיות. בשנת 2004 טופלו במקלטים כ-692 נשים, בפילוח דומה של מגזרים.
- **דירות מעבר לנשים מוכות** – בשנת 2005 פעלו בארץ 10 דירות מעבר המיועדות לנשים שאינן רוצות לחזור לביתן לאחר היציאה מהמקלט. בדירות אלו שהו 45 נשים ו-111 ילדים. בשנת 2004 פעלו 16 דירות מעבר ושהו בהן 54 נשים וכ-93 ילדים.
- **קו חירום ארצי למניעת אלימות במשפחה ולמען ילדים בסיכון** – בשנת 2005 התקבלו כ-4,000 פניות לקו (המופעל באמצעות ויצ"ו) – 77% מהן של נשים, 19% של גברים ו-4% של ילדים. בשנת 2004 התקבלו בקו החירום כ-5,000 פניות.
- בשנת 2005 ביצעו פקידי סעד לסדרי-דין ברשויות המקומיות 1,963 תסקירים על-פי החוק למניעת אלימות במשפחה.

נפגעות תקיפה מינית¹¹

- **המחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות** – בשנת 2005 טופלו במחלקות לשירותים חברתיים של המשרד **1,473 נערות וצעירות שסבלו מפגיעות מיניות**; 919 מהן עברו אונס ופגיעות מיניות אחרות ו-554 עברו גילוי עריות בילדותן.
- **מרכזי סיוע לנפגעות תקיפה מינית** – השירות לטיפול בנערות ובצעירות תומך ב-11 מרכזי סיוע לנפגעות תקיפה מינית בישראל. **בשנת 2005 התקבלו במרכזים כ-9,150 פניות, ומהן 440 פניות למרכזי הסיוע הערביים (4.8%) ו-1,012 פניות למרכזי הסיוע לנשים דתיות וחרדיות (11.2%).**
- **מרכזים רב-תחומיים אזוריים לטיפול בנפגעות תקיפה מינית שמפעיל משרד הרווחה** – בשנת 2004 טופלו בשני המרכזים 110 נפגעות, ואילו בשנת 2005 טופלו בהם **171 נפגעות.**

⁹ איילת אלדן, מרכזת נתוני יסוד ארצית במשרד הרווחה, מכתב, 14 בנובמבר 2006.
¹⁰ הנתונים על שנת 2005 המופיעים בפרק זה לקוחים מתוך: ציפי נחשון גליק ואיילה מאיר, מפקחות תחום אלימות במשפחה, מכתב למרכזים למניעה וטיפול באלימות במשפחה, 24 באוקטובר 2006; נתוני שנת 2004 לקוחים ממסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת, אלימות נגד נשים, כתיבה: אלינור לאון ואורלי לוטן, 20 בנובמבר 2005, אלא אם כן צוין אחרת.
¹¹ עדה פליאל-טרוסמן, מנהלת השירות לנערות וצעירות, משרד הרווחה, מכתב, 15 בנובמבר 2006.

1.4.1. סקר היקף ומאפיינים לתופעת האלימות כלפי נשים וילדים ונוער בסיכון¹²

כדי לקבל תמונה מלאה יותר של היקף תופעת האלימות כלפי נשים בישראל ערך משרד העבודה והרווחה בשנת 2000 סקר מקיף לבדיקת התופעה בשיתוף מרכז "מינרווה" באוניברסיטת חיפה. בסקר נבדקו 2,841 נשים ו-510 גברים שהיו מדגם מייצג של האוכלוסייה בישראל. מתוצאות המדגם הגיעו החוקרים לכמה מסקנות על היקף התופעה ועל מאפייניה:

- 5.8% מהנשים שנשאלו דיווחו על אלימות פיזית מצד הבעל בשנה שקדמה לסקר. כאמור הסקר נעשה על מדגם מייצג, וכך 5.8% מהנשים בסקר מייצגות 141,171 נשים בכלל האוכלוסייה.
- 11.2% מהנשים שנשאלו, המייצגות 214,248 נשים בכלל האוכלוסייה, דיווחו כי חוו אלימות פיזית מצד הבעל בזמן כלשהו.
- 7.6% מהנשים שנשאלו, המייצגות 145,540 נשים בכלל האוכלוסייה, דיווחו כי היו קורבן לאלימות מינית.
- 6.1% מהנשים במדגם, המייצגות 116,815 נשים בכלל האוכלוסייה, חוו איומים בהפעלת כוח פיזי מצד בן זוגן. 2% מהנשים במדגם, המייצגות 38,300 נשים בכלל אוכלוסייה, היו קורבן לאיומי רצח.
- רק 24.8% מהנשים המוכות דיווחו כי עירבו את המשטרה.

מהסקר עלה גם כי תופעת האלימות כלפי נשים רווחת בכל המגזרים, אולם היא נפוצה יותר במגזר הלא-יהודי, בקרב גברים מובטלים ובעלי השכלה נמוכה ובמשפחות צעירות יחסית שמעמדן הכלכלי נמוך מהמוצע. כמו כן יש השפעה להיסטוריה של אלימות במשפחה, למעורבות בפעילות עבריינית, לאלכוהוליזם ולצריכת סמים.

1.5. נתוני משרד הבריאות¹³

מערכת הבריאות עשויה לסייע באיתור נפגעות עבירות אלימות ועבירות מין ובטיפול בהן, היות שרבות מהן עומדות מעת לעת בקשר עם גורמי המערכת. במשרד הבריאות יש מאגר נתונים על נפגעי אלימות במשפחה ותקיפה מינית, המבוסס על טופס דיווח המועבר אחת לחודש מכל מסגרות הבריאות הכללית – בתי-חולים, טיפות חלב וקופות החולים. בשנת 2005 דווח על 2,309 נשים נפגעות אלימות ותקיפה מינית במסגרות הבריאות. 1,387 מהנשים הללו אותרו וטופלו בחדרי מיון ובמחלקות אשפוז ו-922 נשים דווחו על-ידי מרפאות קופות החולים ומרפאות טיפת חלב.

משרד הבריאות נותן לנשים נפגעות אלימות טיפול רפואי ונפשי בבתי-החולים ובקהילה, ובכלל זה שירותי מידע וייעוץ. בשלושה בתי-חולים – וולפסון בחולון, בני-ציון בחיפה ופוריה בטבריה – פועלים

¹² מרכז "מינרווה" לחקר הנוער, אוניברסיטת חיפה, סקר היקף ומאפיינים לתופעת האלימות כלפי נשים וילדים ונוער בסיכון, עבור משרד העבודה והרווחה (הסקר הוגש בשנת 2001).

¹³ זוהר לביא-סהר, מרכזת הערכה והדרכה תחום אלימות במשפחה במשרד הבריאות, ודבורה איציק, אחראית תחום אלימות במשפחה ותקיפה מינית במשרד הבריאות, מכתב, 19 בנובמבר 2006.

מרכזים לטיפול בנפגעות תקיפה מינית. כמו כן המשרד נותן שירותי הכשרה, ייעוץ והכוונה למטפלים בקופות החולים בנושאים הקשורים לאלימות במשפחה.

1.6. נתוני איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית¹⁴

על-פי נתוני איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית (להלן: האיגוד), בחודשים ינואר-ספטמבר 2006 התקבלו במרכזי הסיוע 27,877 פניות, 6,270 מהן של פונים חדשים. זו עלייה של 20% לעומת מספר הפניות החדשות שהתקבלו בחודשים ינואר-ספטמבר 2005. בכל שנת 2005 התקבלו באיגוד 32,424 פניות, 8,970 מהן של פונים חדשים. כ-85% מהפניות היו של נשים.

מן הפניות החדשות שהתקבלו בחודשים ינואר-ספטמבר 2006, 42.4% היו בגין אונס וניסיון לאונס; 24.5% היו בגין גילוי עריות; 15% היו בגין הטרדה מינית; 13.3% היו בגין מעשים מגונים; 19% מהפונים לא ציינו את סוג התקיפה שעברו. כ-51% מהפניות נגעו לאלימות מינית כלפי קטינים שגילם מתחת ל-18. כ-18% מהתוקפים היו בני פחות מ-18.

מנתוני האיגוד עולה כי רוב הפונים אל האיגוד (89%) ציינו כי היתה להם היכרות קודמת עם התוקף. רק 11% מהפונים ציינו כי התוקף היה זר להם לחלוטין.

2. ענישה בעבירות אלימות כלפי נשים

2.1. נתוני ענישה של הנהלת בתי-המשפט¹⁵

להלן יובאו נתונים של הנהלת בתי-המשפט על עונשים שהושתו על מורשעים בעבירות אלימות ומין משנת 2003 ועד 1 בנובמבר 2006. העונשים מחושבים על-פי ממוצע שנתי, ונעשית הבחנה בין עונשי מאסר, עבודות שירות והפעלה של מאסר על תנאי.

הסתייגות בעניין נתוני הענישה: יש לציין כי בקריאת הנתונים המופיעים בטבלאות יש להביא בחשבון שלעתיים כרוכות בגזר-הדין עבירות נוספות המשפיעות על העונש, וכן נקבעות תקופות מאסר חופפות או מצטברות.

¹⁴ שרון מייבסקי, דוברת איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית, מכתב, 21 בנובמבר 2006.
¹⁵ מר אריק שיאון, מנהל תחום מחקר וסטטיסטיקה, הנהלת בתי-המשפט, מכתב, 13 בנובמבר 2006.

ענישה בעבירות של תקיפת בן-זוג בשנים 2003-2006

2006 (עד 1 בנובמבר)		2005		2004		2003		שנה
מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	גזר-דין
7.6	226	8.2	313	8	296	7.5	374	מאסר
4.2	86	4	145	4	139	4.2	175	עבודות שירות
7.6	115	7.7	168	7.8	133	8.2	179	הפעלה של מאסר על תנאי

מהטבלה עולה כי בעבירות של תקיפת בן-זוג, ברבים מהתיקים הושתו על הנאשמים עבודות שירות, ולא עונש מאסר. כאשר הושת עונש מאסר, הוא נמשך 7.8 חודשים בממוצע. יצוין כי העונש המרבי הקבוע בחוק על תקיפת בן-זוג הוא ארבע שנים (48 חודשים). כמו כן עולה מהטבלאות כי ברבים מגזרי-הדין בעבירה של תקיפת בן-זוג היה העונש הפעלה של מאסר על תנאי אשר נגזר על העבריין בהרשעה קודמת. נתון זה מעיד על פשיעה חוזרת ועל מידת ההרתעה של הענישה הקיימת.

ענישה בעבירות של אינוס בכוח או באיומים בשנים 2003-2006

2006 (עד 1 בנובמבר)		2005		2004		2003		שנה
מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	גזר-דין
55.5	97	71	153	70	188	69.3	168	מאסר
5	20	5.8	20	5.8	44	5.5	16	עבודות שירות
9.1	7	7.7	23	11.7	18	11	22	הפעלה של מאסר על תנאי

מהטבלה עולה כי רוב גזרי-הדין בעבירות אונוס היו כרוכים במאסר, ובשנים 2003-2006 נמשך המאסר 67.7 חודשים בממוצע. עונש המאסר הממוצע בשנת 2006 היה 55.5 חודשים, ואילו בשנת 2005 הוא היה 71 חודשים. יצוין כי העונש המרבי הקבוע בחוק בגין עבירת אינוס הוא 16 שנה (192 חודשים), והעונש המרבי בגין עבירת אינוס בנסיבות מחמירות הוא 20 שנה (240 חודשים). כמו כן בחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן: החוק), נקבע עונש מינימום של ארבע שנות מאסר (48 חודשים) על עבירת אינוס ושל חמש שנות מאסר (60 חודשים) על עבירת אינוס בנסיבות מחמירות.

ענישה בעבירות של מין בלתי טבעי ומין במשפחה בשנים 2003-2006

2006 (עד 1 בנובמבר)		2005		2004		2003		שנה
מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	גזר-דין
84.5	23	99.4	27	90.8	25	126	13	מאסר
5.5	4	4.8	4	5	3	-	0	עבודות שירות
14	5	7.3	4	-	0	-	0	הפעלה של מאסר על תנאי

מהטבלה עולה כי בעבירות של **מין בלתי טבעי ומין במשפחה** רוב גזרי-הדין כללו עונש מאסר, אם כי בתיקים אחדים מדי שנה הוטל עונש של עבודות שירות, ולא עונש מאסר. **עונש המאסר הממוצע שנגזר בשנים 2003-2006 היה 97 חודשים (מעל שמונה שנים)**. יצוין כי העונש המרבי בגין עבירה זו הוא 20 שנות מאסר. כמו כן, לעבירה זו נקבע עונש מינימום של ארבע שנות מאסר.

ענישה בעבירות של מעשה מגונה בשנים 2003-2006

2006 (עד 1 בנובמבר)		2005		2004		2003		שנה
מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	מספר חודשים ממוצע	מספר תיקים	גזר-דין
21.6	99	27.7	160	26.6	141	31.5	150	מאסר
4.7	52	4.9	82	4.6	97	4.5	112	עבודות שירות
9.5	15	10	27	8.9	16	11.9	24	הפעלה של מאסר על תנאי

מהטבלה עולה כי בעבירות של **מעשה מגונה** על-פי רוב הוטל על המורשע עונש מאסר, ומשך המאסר הוא **27.4 חודשים בממוצע**. יצוין כי העונש המרבי בעבירה זו הוא שבע שנים, והעונש המינימלי הוא 21 חודשים.

סגירת תיקים במסגרת הסדרי טיעון

בשנת 2006 (עד 1 בנובמבר) כ-22% מכתבי האישום שהוגשו בגין עבירות מין ועבירות של אלימות במשפחה נסגרו במסגרת הסדרי טיעון. **לפי הנתונים שנמסרו מהנהלת בתי-המשפט, משנת 2003 יש מגמת עלייה במספר התיקים הנסגרים במסגרת עסקאות טיעון, כפי שמראה הטבלה שלהלן.**

**שיעור התיקים בעבירות מין ובעבירות אלימות במשפחה שנסגרו בהסדרי טיעון
בכלל התיקים שנסגרו בבתי-המשפט משנת 2003 עד 1 בנובמבר 2006**

2006 (עד 1 בנובמבר)	2005	2004	2003	
22%	17.2%	17.5%	13.6%	עבירות מין
21.7%	16.7%	15.4%	14.1%	עבירות אלימות במשפחה

2.2. השלכות רמת הענישה: שיעור המאסרים החוזרים

בהקשר של אלימות כלפי נשים אפשר להצביע על שתי השלכות אפשריות של רמת ענישה נמוכה: פגיעה במידת ההרתעה האישית והכללית של הענישה ופגיעה ביכולת לשקם עבריינים שנשלחו למאסר כדי למנוע מהם לחזור על העבירה.

מאסרים חוזרים – עבירות מין

העבירה	מאסר ראשון	מאסר שני	מאסר שלישי	מאסר רביעי	מאסר חמישי	מאסר שישי ומעלה	כל רמות המועדות
סה"כ עבירות מין	818	186	61	48	18	42	1,173
אונס בכוח או באיומים	393	90	27	22	8	24	564
בעילה שלא כחוק	104	25	3	7	2	2	143
הטרדה מינית	1	-	1	-	-	-	2
מעשה מגונה בכוח	215	47	18	12	6	11	309
מעשה מגונה בפומבי	5	2	2	-	-	2	11
מעשה מגונה שלא בכוח	48	11	6	6	1	1	73
ניסיון לעבירת מין	1	-	1	-	-	-	2
עבירות בלתי טבעיות	23	4	-	-	1	1	29
עבירות מין אחרות	28	7	3	1	-	1	40

מהטבלה עולה כי 69% מהאסירים המרצים עונש מאסר בגין עבירות מין הם במאסר ראשון, **כלומר** – 31% מהאסירים המרצים עונשי מאסר בגין עבירות מין הם במאסר חוזר. התפלגות העבירות מבחינת רמת המועדות דומה. חשוב לציין כי המאסרים החוזרים אינם בהכרח בגין עבירות מין.

מאסרים חוזרים – אלימות במשפחה

רמת המועדות	מספר האסירים	שיעור בכלל אסירי אלימות במשפחה
כל רמות המועדות	2,082	100%
מאסר ראשון	921	44%
מאסר שני	407	19.6%
מאסר שלישי	237	11.4%
מאסר רביעי	163	7.8%
מאסר חמישי	96	4.6%
מאסר שישי	258	12.4%

מהטבלה עולה כי 56% מהאסירים המרצים עונשי מאסר בגין עבירות של אלימות במשפחה הם במאסר חוזר, ו-12.4% מהאסירים מרצים מאסר שישי או יותר. חשוב לציין כי המאסרים החוזרים אינם בהכרח בגין עבירה של אלימות במשפחה.

משב"ס נמסר כי תקופות המאסר הנגזרות בגין עבירות של אלימות במשפחה קצרות, ולכן קשה לקיים תהליך טיפולי אפקטיבי לאסירים. מנתוני שב"ס עולה כי משך המאסר של כ-30% מהאסירים השפויים בגין עבירות של אלימות במשפחה הוא עד שנתיים. מכיוון שבפרק זמן זה נכללת תקופת המעצר, הנמשכת על-פי רוב חצי שנה, ופעמים רבות האסיר משתחרר בשחרור מוקדם, תקופת המאסר הנותרת היא קצרה מכדי שהאסיר יעבור טיפול שיקומי אפקטיבי. כמו כן, כאשר אסירים נשפטים לתקופות מאסר קצרות, פעמים רבות אין להם מוטיבציה לעבור תהליך שיקומי, והם משתחררים וחוזרים לדפוסי חייהם הקודמים.

הקושי בקיום תהליכי שיקום אפקטיביים מתגבר בשל הקשר בין עבירות אלימות במשפחה לשימוש באלכוהול או בסמים. במקרים אלו הטיפול באלימות יכול להיעשות רק לאחר סיום הטיפול בהתמכרות, אולם התהליך כולו נמשך 16 חודשי טיפול רציפים לפחות, ולהם יש להוסיף את משך הזמן הדרוש כדי לשכנע את האסירים להשתתף בתהליך כזה.

2.3. התווייתהענישה

לענישה יש תפקיד מרכזי במאבק בתופעת האלימות כלפי נשים. ענישה אפקטיבית באה לשרת כמה מטרות: הרתעה כללית ואישית, מניעת פשיעה, שיקום וחינוך, תגמול והוקעה.¹⁶ ממחקר שנערך בשנות ה-90 ובחן אם יש אפליה של נשים בבתי-המשפט בישראל עלו כמה מסקנות הנוגעות לענישה בעבירות אלימות נגד נשים:¹⁷

¹⁶ דברי שופטת בית-המשפט העליון דליה דורנר בתיק ע"פ 3004/98, מובא אצל דוד בר-אופיר, שיקולי ענישה בעבירות מין חמורות, תל-אביב: פרלשטיין-גינור, מרס 2004, עמ' 5-6.
¹⁷ רינה בוגוש ורחל דון-יחיא, מגדר ומשפט – אפליית נשים בבתי המשפט בישראל, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1999.

- בתי-המשפט המחוזיים ובתי-משפט השלום הקלו בעונשם של עברייני מין. **העונש הממוצע שהטיל בית-המשפט בעבירות מין היה 15% מהעונש המרבי הקבוע בחוק**. כאשר נבחנה עבירת אינוס בלבד היה העונש 20% מהעונש המרבי הקבוע בחוק.
- בית-המשפט העליון נקט יחס מחמיר יותר כלפי עברייני מין, והעונש הממוצע שפסק לעבריינים אלו היה יותר מפי-שניים מזה שנגזר בערכאות הנמוכות.
- בכל הערכאות הענישה של עבריינים הפוגעים בקרובים ובמכרים היתה קלה מענישת עבריינים הפוגעים בזרים.

מאז נערך המחקר חלו שינויים במדיניות הענישה, חלקם בשל שינויי חקיקה שנכנסו לתוקף בשנים אלו וחלקם בשל שינוי מסוים בגישה אל עבירות אלימות כלפי נשים, ובעיקר אל עבירות אלימות בתוך המשפחה. עם זאת, מבחינה של גזרי-דין בעבירות אלימות כלפי נשים, ובהן עבירות מין, עולה כי עדיין יש פער בין הצהרות השופטים בדבר הצורך בהחמרה עם העבריינים, בעיקר בערכאות הנמוכות, לבין גזרי-הדין, אשר פעמים רבות רחוקים מהעונש המרבי הקבוע בחוק. בית-המשפט העליון נוטה יותר להחמיר עם עברייני מין ואלימות כלפי נשים, אולם לא תמיד התביעה מבקשת לערער על העונש שנקבע בערכאות הנמוכות.¹⁸

קולת הענישה ברבות מעבירות המין והאלימות כלפי נשים אף משמשת לעתים כלי בידי סנגורים. הם רואים בעונשים הקלים "נורמה שיפוטית" אשר חריגה ממנה לחומרה היא עילה לערעור, וכך מנסים לקבע את רמת הענישה הנמוכה. שופט בית-המשפט העליון (בדימוס) אליהו מצא קבע כי יש להבחין בין "נורמה עונשית" ובין אמת מידה עונשית ממוצעת; כמו כן הוא קבע שריבוי גזרי-דין קלים בערכאות הנמוכות אין משמעותו שרמת הענישה הננקטת בהם היא רמת הענישה המוצדקת, שכן נורמות הענישה נקבעות בבית-המשפט העליון.¹⁹

רמת הענישה בעבירות מין ובעבירות אלימות במשפחה מושפעת מכמה גורמים:

חקיקה

חקיקה היא הגורם הראשון המשפיע על הענישה בכלל ועל ענישה בעבירות אלימות כלפי נשים בפרט. קביעת עונשי מינימום לעבירות מסוימות מחייבת את השופטים.

בישראל נקבעו בחוק העונשין עונשי מינימום בעבירות מעטות, ובהן אינוס, מעשה מגונה ועבירות מין במשפחה. לא נקבעו בחוק עונשי מינימום בעבירות של אלימות במשפחה. גם בעבירות שנקבעו עונשי מינימום בגין בית-המשפט רשאי להפעיל שיקול דעת בענישה, שכן הדרישה היחידה בחוק היא שעונש המאסר המושת על המורשעים בעבירות אלו לא יהיה כולו על תנאי. כך, למעשה, גם בעבירות שבהן ראה

¹⁸ ענת פירסט ומיכל אגמון-גונן, "המכונית שווה יותר? הענישה בעבירות אלימות נגד בנות זוג", בתוך: דפנה ברק-ארז, שלומית יניסקי-רביד, דנה פונץ' ויפעת ביטון (עורכות), **מגדר ופמיניזם: עיונים במשפט**. התקבל טרם פרסום; דוד בר-אופיר, **שיקולי ענישה בעבירות מין חמורות**, תל-אביב: פרלשטיין-גינזור, מרס 2004; כמו כן מבוסס על תקצירי גזרי-דין שהופיעו בכתב העת **הסנגור** בשנים 2004-2006.

¹⁹ ע"פ 1655/99 **עינאד יוסף נ' מדינת ישראל**, תק-על 99(3) 1034.

המחוקק צורך לקבוע רף ענישה מינימלי מסוים, שופט יכול להקל על המורשע על-ידי קביעת רוב העונש הזה כמאסר על תנאי.²⁰

אופן ההתנהלות של ההליך הפלילי

רמת הענישה מושפעת מאופן ההתנהלות של ההליך הפלילי מהגשת התלונה במשטרה ועד לשלב הטיעונים לעונש, ובייחוד מהתמודדות המתלוננת עם התנהלות זו. חוק זכויות נפגעי עבירה, התשס"א-2001 (להלן: חוק זכויות נפגעי עבירה), אומנם נועד להסדיר את זכויותיהם של הנפגעים בהליך הפלילי, אך עדיין נותרו קשיים שעליהם להתמודד עמם ולא נמצא להם מענה בחוק. כיום אפשר להצביע על שני שלבים בהליך הפלילי המשפיעים על רמת הענישה:

סגירת תיקים במסגרת הסדרי טיעון – בתיקים הנסגרים במסגרת הסדר טיעון רמת הענישה היא פעמים רבות (אם כי לא בהכרח) נמוכה מאשר בתיקים הנדונים במלואם בבית-המשפט, אם בשל הגעה להסדר על הענישה ואם בשל מחיקה או שינוי של חלק מסעיפי האישום, למשל החלפת עבירה שנקבע בגינה עונש מינימום בחוק בעבירה שבה לא נקבע סף ענישה מינימלי.

מאחורי החלטות התביעה לסגור תיקים במסגרת של הסדרי טיעון עומדים שיקולים רבים, ובהם הרצון למנוע מקורבן העבירה את החוויה הקשה של עדות בבית-המשפט (בעבירות מין) והרצון לאפשר למשפחות להשתקם בלי לעבור את חוויית המשפט הארוכה (בעבירות אלימות במשפחה). עם זאת, מושמעת ביקורת על מספר התיקים הנסגרים במסגרת הסדרי טיעון ועל העובדה שבחלק מהמקרים הקורבנות אינן מבינות את כל המשמעויות של הסדרים אלו כאשר הן נותנות להם את הסכמתן (הנדרשת על-פי חוק זכויות נפגעי עבירה). כמו כן נטען כי חלק מקורבנות העבירה מעדיפות עימות עם הנאשם בבית-המשפט על הסדר טיעון, ויש להשאיר בידן את הבחירה.²¹

יצוין כי על-פי רוב הסדרי הטיעון מאושרים בבתי-המשפט, אולם לפעמים בתי-המשפט דוחים את העונש שהוסכם עליו מפאת קלותו ואי-התאמתו לחומרת העבירה.²²

הצהרת נפגע – על-פי תיקון לחוק זכויות נפגעי עבירה שהתקבל בשנת תשס"ה, "נפגע עבירה זכאי למסור הצהרה בכתב לגוף החוקר או לתובע, על כל פגיעה ונזק שנגרמו לו בשל העבירה, לרבות נזק גוף, נזק נפשי או נזק לרכוש; מסר הנפגע הצהרה כאמור, זכאי הוא שהתובע יביא את הצהרתו לפני בית-המשפט בדיון בענין גזר דינו של הנאשם, לפי הוראות פרק ה', סימן ז' לחוק סדר הדין הפלילי או בדיון בענין נאשם שהוא קטין, לפי הוראות פרק ה' לחוק הנוער". להצהרת נפגע עשויה להיות השפעה מסוימת על רמת הענישה, בעיקר במקרים שבהם התיק נסגר במסגרת הסדר טיעון והשופט אינו חשוף לחומרים מהתיק זולת כתב האישום. סוגיית "הצהרות נפגע" היא כיום בשלבי הטמעה במשטרה, ויישומה המלא עשוי, כאמור, להשפיע על מדיניות הענישה בעבירות אלימות כלפי נשים.²³

על-פי עו"ד גלי עציון מהלשכה המשפטית בנעמ"ת, אפשר לפתור חלק מהבעיות בהליך הפלילי על-ידי מתן ליווי רציף של התביעה לקורבן העבירה. לדבריה, רבות מקורבנות עבירות אלימות ומין אינן מודעות

²⁰ חוק העונשין, התשל"ז-1977; עו"ד גלי עציון, הלשכה המשפטית של נעמ"ת, שיחת טלפון, 20 בנובמבר 2006.

²¹ שם.

²² ראו בעניין זה את גזר-הדין של השופטת ד"ר מיכל אגמון-גוגן בת"פ 001463/04 בבית-משפט השלום בירושלים, שבו היא דוחה הסדר טיעון שנחתם עם נאשם באלימות כלפי אשתו, ומביאה דוגמאות אחרות להסדרי טיעון שבת-המשפט לא אישרו.

²³ עו"ד דפנה ביינוול, מנהלת המחלקה לעיכוּב הליכים, פרקליטות המדינה, שיחת טלפון, 21 בנובמבר 2006.

לזכויותיהן ואינן מבינות את אופן התנהלות ההליך הפלילי. ליווי כזה עשוי לסייע לקורבן להביע את עמדתה בנוגע להסדרי טיעון עם הנאשם, וכן להביא אותה לידי מודעות להגשת הצהרות נפגע לבית-המשפט. אומנם לא רק נשים קורבנות אלימות סובלות מהיעדר ליווי משפטי צמוד, אולם הצורך בסיוע רציף מתחדד אל מול המסוכנות הרבה הכרוכה בעבירות אלו, שבהן פעמים רבות העבריין אינו זר לקורבן.²⁴

השקלול של מכלול שיקולי הענישה

רמת הענישה נקבעת על סמך שקלול של מכלול שיקולים, ובהם אופי העבירות שנעברו ונסיבותיהן, הרקע של העבריין, הצורך בהרתעה, סיכוייהם של תהליכי טיפול ושיקום ותיקון היחיד והכלל.²⁵

כמובן, חלק מהשיקולים מטים את העונש לקולה וחלקם מטים אותו לחומרה. מידת החומרה של גזר-הדין תלויה במשקל הניתן לכל אחד מהשיקולים.

מחקרים שבחנו גזרי-דין שניתנו בשנים האחרונות במשפטים של עבירות מין ושל עבירות אלימות במשפחה מצביעים על כמה נימוקים לקולה שנשמעים בבתי-המשפט. רוב הנימוקים המובאים להלן מתבססים על מחקרן של השופטת ד"ר מיכל אגמון-גונן ושל ד"ר ענת פירסט, אשר בחן 300 פסקי-דין בעבירות אלימות במשפחה ו-100 פסקי-דין בעבירות נגד מכוניות כדי לבחון את ההבדלים ביחסה של מערכת המשפט לשניהם, ובייחוד את הטרמינולוגיה ואת הנימוקים המשמשים שופטים בפסקי-דין.²⁶

בעבירות אלימות במשפחה:

הגבר המכה כאזרח נורמטיבי: בפסקי-דין רבים נמצא כי מקלים בעונשו של גבר שנקט אלימות כלפי אשתו בטענה שמדובר באזרח "נורמטיבי" ושומר חוק, ובתוך כך מובאות "הוכחות" מעברו של הגבר שיעידו על היותו נורמטיבי, ובהן שירות בצבא, עבודה במקום מסודר ותרומה לחברה. האדם מוגדר "נורמטיבי" אף שמעשה האלימות מנוגד לחוק ולנורמות ההתנהגות המקובלות. הגדרה כזאת אינה נשמעת בפסקי-דין בעבירות אחרות שבהן העדר עבר פלילי משמש כשיקול לקולה, כמו עבירות רכוש וסמים.

חלופי הזמן מביצוע העבירה – התמשכות ההליכים המשפטיים פרק זמן ארוך משמשת לעתים נימוק לקולה, בעיקר כאשר הנאשם כבר עבר הליך שיקום. הטענה היא שאם הענישה נועדה להרתיע ולא לנקום, הרי הזמן שחלף הופך את ההרתעה ללא רלוונטית. לעתים שיקול זה מובא בחשבון גם כאשר הנאשם גרם במכוון להתארכות ההליכים המשפטיים. בהקשר זה יש לזכור כי ענישה נועדה גם להרתיע עבריינים פוטנציאליים בציבור מביצוע העבירה. אם כן, כאשר מביאים שיקול זה בחשבון מייחסים להרתעה האישית חשיבות רבה יותר מאשר להרתעה הכללית.

חשיבות שימור התא המשפחתי – משפחה וילדים נחשבים לערכים מרכזיים בחברה הישראלית, ולכן אם בעקבות התנהגותו האלימה של הגבר נותק הקשר בינו ובין בת זוגו, הרי בעיני חלק מהשופטים הוא נחשב למי שכבר נענש.

²⁴ עו"ד גלי עציון, הלשכה המשפטית של נעמ"ת, שיחת טלפון, 20 בנובמבר 2006.

²⁵ דוד בר-אופיר, שיקולי ענישה בעבירות מין חמורות, תל-אביב: פרלשטיין-גינזור, מרס 2004, פתח דבר.

²⁶ ענת פירסט ומיכל אגמון-גונן, "המכונית שווה יותר? הענישה בעבירות אלימות נגד בנות זוג", בתוך: דפנה ברק-ארז, שלומית יניסקי-רביד, דנה פונץ' ויפעת ביטון (עורכות), מגדר ומיניזם: עיונים במשפט. התקבל טרם פרסום.

מרכזיות המשפחה בחברה גם היא גורמת לכך ששופטים מנסים להימנע מפירוק משפחות, והדבר הוא שיקול בהחלטה אם לשלוח את התוקף למאסר בפועל.

האשה מבקשת רחמים על הבעל המכה – למרות השינויים החברתיים שחלו בשנים האחרונות, האשה עדיין נתפסת כתלויה בבעלה מבחינה כלכלית, ולכן שליחת הבעל למאסר עשויה להותיר אותה ואת ילדיה ללא פרנסה. בהקשר זה ציינה השופטת מיכל אגמון-גונן כי בית-המשפט קובע ששמירה על כבוד הקורבן אינה בהכרח עולה בקנה אחד עם עמדתו המוצהרת של הקורבן, היות שחלק מהקורבנות אינם מסוגלים לעמוד על זכויותיהם וזקוקים לבית-המשפט כדי שיגן עליהן. אשר לקשיים הכלכליים הנובעים משליחת מפרנס למאסר, הרי אפשר למצוא אמצעים חלופיים לתמיכה כלכלית בקורבן ללא פגיעה בזכויותיה.

התנהגות האשה שקדמה לאלימות – לעתים בתי-המשפט מציינים כי התנהגות האשה היתה עשויה לדחוף את הבעל לנקוט כלפיה אלימות, למשל ביטויי קנאה לגבר או בגידה בו. התנהגות כזאת נחשבת לעתים לנסיבה מקלה לאלימות הגבר.

העדר מסוכנות של הגבר בעתיד – ההנחה העומדת בבסיס שיקול זה היא שאם הגבר יחזור לאשתו סביר להניח שלא יכה אותה שוב, ואם בני הזוג ייפרדו הרי ממילא לא נשקפת לה ממנו סכנה. הנחה זו נובעת מההפרדה שצוינה לעיל בין המישור הפרטי למישור ציבורי – הגבר נתפס כמי שעבר עבירה במישור הפרטי, אולם הוא אדם נורמטיבי במישור הציבורי ועל כן אינו מהווה סכנה לחברה.

שיקולים נוספים לקולה שהוזכרו בגזרי-דין היו גילו של התוקף (אם צעיר ואם מבוגר), העדר עבר פלילי, הבעת חרטה של התוקף וחשש לפרנסתו.

בעבירות מין:

הקלה בענישה של מי שהורשע באינוס אשתו – בתי-המשפט נוטים לעתים להקל בדינו של מי שהורשע באינוס אשתו, שכן העובדה שהנאשם ואשתו נמצאים במערכת זוגית עשויה לטשטש את ההבדלים בין הסכמה של האשה לבין סירוב.²⁷ נראה כי גם כיום עדיין רווחת התפיסה שהאונס ה"טיפוסי" הוא פעולה של זרים, אף שמחקרים חוזרים ומראים שאת רוב מעשי האונס עושים תוקפים המוכרים לקורבן.

שיקולים הנוגעים להתנהגותה של הנתקפת, ובהם **סירוב מהוסס או לא ברור מספיק, התנהגות "חופשית" שבגינה "לא יכול היה הנאשם לעמוד בפיתוי" והמשך הקשר בין התוקף למתלוננת גם לאחר התקיפה.**²⁸

שיקולים נוספים לקולה – גיל צעיר או מבוגר של המורשע, מצבו הבריאותי, נסיבות אישיות ועדויות אופי חיוביות, הודאה של התוקף באשמה והבעת חרטה, התמשכות ההליכים המשפטיים והעדר יסוד של כפייה או הפחדה ביחסים בין הנאשם למותקפת.²⁹

²⁷ ראו למשל תפ"ח 01/4069, מתוך **הסנגור** מס' 69; ע"פ 2346/98, מובא אצל דוד בר-אופיר, **שיקולי ענישה בעבירות מין חמורות**, תל-אביב: פרלשטיין-גינזור, מרס 2004, עמ' 132.

²⁸ מבוסס על תקצירי גזרי-דין שהופיעו בכתב העת **הסנגור** בשנים 2004-2006. שם.²⁹

2.4. הצעות לשינוי המצב

אף שענישה בעבירות אלימות כלפי נשים נובעת מתפיסת מעמדן של נשים במשפחה ובחברה, הרי לצד הצורך בשינויים חברתיים מהותיים בכל הנוגע למעמד האשה העלו גורמים שונים כמה הצעות לצעדים נקודתיים העשויים להשפיע על רמת הענישה:

- קביעת עונשי מינימום אפקטיביים והחלתם על עבירות רבות יותר, ובכללן עבירות של אלימות במשפחה.³⁰
- פעולות חינוך והסברה לאנשי מערכת האכיפה, ובעיקר לשופטים, בנושא אלימות במשפחה ועבירות מין.³¹
- בקרה נוקשה יותר של בתי-המשפט על מספר הסדרי הטיעון הנחתמים ועל מהותם.
- הגדלת מספר הערעורים לבית-המשפט העליון על קולת הענישה, הן ככלי להרתעה והן כדי ליצור רף ענישה גבוה יותר.
- שינויים בניהול ההליך הפלילי, ובייחוד הטמעה של ההסדר ללקיחת הצהרת קורבן והגשתה לבית-המשפט.³²
- ליווי קורבן העבירה בהליך הפלילי כולו, ובתוך כך הסבר התהליכים המתנהלים בו ומשמעותם.³³

³⁰ ראו פרוטוקול ישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת מ-4 ביולי 2006.

³¹ שם.

³² עו"ד גלי עציון, הלשכה המשפטית של נעמי"ת, שיחת טלפון, 20 בנובמבר 2006.

³³ שם.